

השיעור השבועי

גיליון מספר 421

הרב המקיים: הג"ד שמחה רבינוביץ שליט"א מחבר הספרים "פסקי תשובות"

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית הידדים ומשודר דרך הלוויין והרדיו ובקוויס רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

כותב ועורך השיעור:
הרב דכיר פרץ שליט"א

ירושלים	16:19	17:10	ר"ת
תל אביב	16:17	17:08	17:44
חיפה	16:17	17:08	17:39
באר שבע	16:19	17:10	17:43

ירושלח | י"ט כסלו תשפ"ד

הלכות הנוכה - א

להפצת עלונים באזור מגורין
התקשר: 0506-730-831

זמן ברכת אשר יצר. אם לסמוך על העירוב בארה"ב. אכפתיות מעם ישראל ומהחיילים. הדלקת נרות הנוכה בבתי מלון. הדלקת נרות שבת בחשמל. הדלקת נרות הנוכה בקומה גבוהה. כמה נרות מדליקים. אם בעה"ב מדליק או כל בני הבית. האם קטן מדליק את נרות ההידור. חקירה אם נרות ההידור הם חלק מהמצוה או הידור בעלמא. השיבות ספר תורה מהודר. עדיף לתרום לעילוי נשמת ספרי הלכה. שכח לברך ונזכר לפני שגמור להדליק את נרות ההידור. ברכת הרואה נר הנוכה. לברך על נרות שבת ואח"כ להדליק

המפונים בבתי מלון

ב. השבוע הייתי בכמה בתי מלון אצל המפונים משדרות ומקריית שמונה, מדרום ומצפון, ובאתי לחזק אותם, וגם לתת שיעורים בהלכה. ושאלו מה יעשו בחנוכה, כי אמרו להם שישארו שם בחנוכה, ואולי אפילו עד פורים, מי יודע כמה זמן תמשך המלחמה. והרי בעלי המלון לא מסכימים להדליק בחדרים, ומתקינים גלאי עשן, ואם אדם שוכר חדר במלון הוא על דעת המשכיר, וכאשר המשכיר לא מסכים לאיזה דבר, הוא לא יכול להפר את התנאי, זה כמו גזל. וגם במרפסת בחוץ הם לא מסכימים להדליק, ואפילו בארגז זכוכית, כי הם מפחדים שלא יוכלו לפקח על זה והיו שידליקו בפנים ובלי זכוכית, ולכן אוסרים לגמרי להדליק בחדרים. פעם הייתי בבית מלון בכנס רבנים, וביקשתי ממנהל המלון שיתן לי רשות להדליק במרפסת החדר

עשות ספרים הרבה

א. במסכת שבת יש בסך הכל שלשה דפים על הנוכה, מדף כא ע"א עד כד ע"א, וכל כך הרבה ספרים התחברו על הנוכה, לא יאומן! הדור שלנו זכה שעל כל מצוה ומצוה חיברו ספר. השבוע קיבלתי ממישהו ספר על מצות שילוח הקן, איך שהרחיב ודיבר על מצוה אחת בלבד, איזה יופי! יש ילקוט יוסף על מצות ציצית, ויש גם ילקוט יוסף קרוב לתשע מאות עמודים על הלכות הנוכה, בחזון עובדיה יש כרך לא עבה על הנוכה וגם חלקו על ראש חודש וברכת הלבנה, בילקוט יוסף הכל על הנוכה. כי התורה שלנו "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" (איוב י"ט). ועכשיו זה הזמן ללמוד את הלכות הנוכה, בחורי ישיבות ילמדו הלכות הנוכה בסדר רביעי, ובעלי בתים ילמדו בלילות, כי יש הרבה פרטי הלכות.

היו לנו עוד גדולים, החתם סופר, רבי עקיבא איגר, הנודע ביהודה, וגם הספרדים, החיד"א, החקרי לב, הבן איש חי ועוד, והוא מביא הכל. בפסקי תשובות (ח"א ר"ס ז עמ' סז) ראייתי שכתב לגבי אשר יצר, שצריך להשתדל לברך מיד כדי שלא ישכח, אבל מי שהתעכב ולא בירך, הביא מה שכתבו החיד"א (בברכ"י סימן ז סק"ג) והחסד לאלפים (סימן ו אות ג) והבן איש חי (פרשת ויצא אות יב) לברך עד חצי שעה. אמרתי, וכי הוא לא יודע יביא אומרו? הסתכלתי למטה, וראיתי שאכן הביא מה שכתב ביביע אומר חלק ח' (תאור"ח סי' כב אות ב) וחלק ט' (תאור"ח סי' ג אות א) וביחוד דעת (ח"ד סימן ה), על פי דברי הנימוקי יוסף או הריטב"א (פסחים מו.), שאם שכח יכול לברך עד שיעור פרסה - שעה ורבע. ואמנם מהר"ח אור זרוע בתשובה (סימן קא) כתב שיכול לברך כל היום, וכן משמע מדברי הלבוש (סימן ד סעיף א), וכן כתב הגאון רבי אליהו ישראל (בסא אליהו סימן ו סק"א), אבל אנחנו פוסקים כמו הריטב"א שהוא דעה אמצעית, "אמצעי שלם". ופלא שעורכי הספר אור לציון התעקשו לכתוב שרק עד חצי שעה יכולים לברך, ומה יענו על דברי הריטב"א, אטו יחלקו עליו? ובפסקי תשובות מזכיר הרבה מספריו של מרן וכן מילקוט יוסף.

1 מדברי הרב שמחה רבינוביץ שליט"א: אני רוצה לקבל בברכה את מרן הגאון הראשון לציון שליט"א, בנו של מרן זצ"ל, שיהיה מליץ יושר על עם ישראל, באשר כל כולו היה מסור לעם ישראל כל ימי חייו. זכותי והיתה לי חביבות אצל מרן זצ"ל, הייתי אצלו פעמים רבות והבאתי לו את הספרים "פסקי תשובות", והיה מעיין בהם, אפילו יש תמונות שהוא מעיין בהם בטיסה וברכב, והסבירו לי שבתקופה מסויימת היה לוקח פסקי תשובות לנסיעות, כי זה ספר קל שלא צריך הרבה מאמץ. וגם קיבלתי ממנו צ'פחה, וזה כואב לי עד היום... מרן זצ"ל היה בחתונה של בני הראשון, וכשבאתי להזמינו לחתונת הבן השני, הוא איחל לי הרבה ברכות ואמר לי: תשמע, יש לי הרבה טרדות ועיסוקים, ואני רוצה להתחיל ללמוד תורה. כך התבטא בגיל מבוגר מאוד! ובטח השיב כן לעוד הרבה אנשים. גם כשאחי בא להזמינו להילולא של אבי שהיה גר בשכונת למרן והיו מכבדים זה את זה, אמר לו מרן: אלמד לעילוי נשמתו ובוהא אצא ידי חובה.

ב"ה לומדים מהגאון המחבר הזה איך ללמוד הלכה, הוא מביא את כל הפוסקים, ומראה שהתורה שלנו ארוכה, עולם ההלכה הוא גדול מאוד. וספריו התקבלו יפה, כמו שהזכיר לפני כן שמרן האבא היה אוהב את ספריו, וכנראה הוריש לי את האהבה הזאת... ובילקוט יוסף החדשים שיצאו אחר הפסקי תשובות, אני מזכיר אותן הרבה. גם את ספרו על ברכות כתב יפה, וכתב הקדמה מאוד יפה. ועכשיו הוציא ספר על עירובין, ואומר שלא ראה על זה ילקוט יוסף, אבל בילקוט יוסף שבת כרך ה' (סי' שמה עמ' קסא) כללתי הלכות אלו. שם כתבנו לדון אם לסמוך היום על העירוב, בעבר דעתו של מרן זצ"ל היתה להחמיר, כי יש סתירה בשלחן ערוך מהלכות שבת (ש"ג סעיף יח, וסי' שכה ס"ב) שמשמע שכיום אין רשות הרבים, אלא דין כרמלית, ולכן מועיל עירוב. אבל בהלכות עירובין (סי' שמה ס"ו), מבואר, שאם יש רחוב שהוא רחב שמונה מטר, נחשב לרשות הרבים דאורייתא. ולכן היתה דעתו במשך שנים להחמיר ולא לסמוך על העירוב אפילו כאן בארץ. אבל ביביע אומר

אשרינו אזכינו לבן שממשיך באמת את דרכו של מרן זצ"ל, ומפיץ תורה בכל העולם, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, וכיום אי אפשר לזוז בלי "ילקוט יוסף", אי אפשר על לתאר את הפסקי תשובות בלי ילקוט יוסף, בכתבי פסקי תשובות החדש של עירובין לא שמתי לב שיש על כך ילקוט יוסף, והיה הרבה יותר קשה לחבר אותו, כי ילקוט יוסף זה כרכא דכולא ביה, גם בקיאות, גם חריפות, ובעיקר ישרות - הבנה ישרה. יהי רצון שיאריך הקב"ה ימיו ושנותיו בטוב בנעימים, ויפוצו מעיינותיו חוצה.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לגאון הגדול הרב שמחה רבינוביץ ה' ישמרהו ויחיהו, המוכר בספריו "פסקי תשובות", ולאחרונה הוציא לאור כרך שביעי. בן פורת יוסף. לפני כמה חודשים טסתי לברלין, עשו שם חנוכה מתחם בתי כנסיות ליד המעוז של היטלר ימ"ש, ולנסיעה שארכה חמש שעות לקחתי פסקי תשובות על הלכות ברכות, ואמרת לרב המחבר שזה כרך עבה ועדיף לחלק אותו לשנים, שיהיה קל לסחוב... והוא מביא הרבה שות"ם וספרים, ומראה דרך לאחינו האשכנזים שילמדו גם הם פוסקים, ולא רק משנה ברורה, שעם כל גדלותו, אבל

לתגובות וכן לקבלת הגיליון במייל: d95872@gmail.com

השיעור מוקדש להצלחת כל עם ישראל בכל מקום עולם

ואשב שם חצי שעה עד שיכבו הנרות, והוא הרשה לי, אבל אמר שלא אספר לאף אחד, אז אני לא מספר... אבל בדרך כלל הם לא מסכימים. האם כולם ידליקו בלובי? הצעתי שישתובבו עם קופה או כוס חד פעמי בין כל אורחי במלון, וכל משפחה תתן שקל וילכו לחנות קרובה ויקנו חנוכיה מהודרת, שמן ופתילות, וידליקו בפתח המלון, ויכוונו על כולם. ואם השתתפו הרבה משפחות ונשאר להם כסף, יקנו ספרי קודש למלון כדי שילמדו בזה.²

משיכה קרנה

ג. ואף דקיימא לן מעות לא קונות וצריך לעשות משיכה (קדושין כח:), ביארו הנהיבות המשפט (סימן שלג ביאורים סק"א) והמחנה אפרים (הל' שכירות פועלים סימן א), שהרי דבר תורה מעות קונות, ורק רבנן גזרו שמעות לא קונות, שלא יאמר לו נשרפו חטיף בעליה, אבל במקום שלא שייך חשש זה לא גזרו, ולכן בשכירות פועלים מעות קונות. והוא הדין במצות נר חנוכה שהעמידו דבריהם על דין תורה.

מקום הדלקת הנרות

ד. אדם שגור בקומה ארבעים - כאן בארץ זה לא מצוי, אבל בחו"ל זה מצוי, בסן פאולו שבברזיל ועוד - אם ידליקו בחלון, הרי מהמדרכה למטה עד קומה ארבעים, יש הרבה יותר מעשרים אמה, דהיינו 9.6 מטר. ואמנם אם בחלון מולו יש שכנים, יכול להדליק בחלון ולפרסם את הנס לשכנים ממוול. וזה תלוי במחלוקת רש"י ותוספות במסכת שבת (כ"א). ואם אין שכנים ממוול, עדיף שידליק בפתח הבית מבפנים, מאשר על השלחן, וכך יהיה מוקף במצוות: טלית - למרות שלילה לאו זמן ציצית, אבל סוף סוף ביום מקיים בה מצוה - מזוזה ונר חנוכה, "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת ד, יב). ואם אין לו

ח"ט (האו"ח סימן לג) וח"י (האו"ח סי"ב לב) הראה פנים למקילים על פי כמה צירופים, החזון איש (פי"ק אות ה והלאה) כתב שהיום גם הרחובות הארוכים כמו רחוב יפו נגמרים והולכים לצד, ואין לנו רחובות מפולשים מעבר לעבר כמו שהיה בדגלי מדבר, ולכן אין רשות הרבים דאורייתא. זה חידוש של החזון איש, וביביע אומר (ח"ט שם אות 1) מצא לו סימוכין מהראשונים. והבית אפרים (סי"ב) - היה לפני כמאתים וחמשים שנה - כתב שכאשר נוסעים במכוניות ולא ברגל, אין זה כגדולי מדבר, ואין זה רשות הרבים אלא כרמלית.

ה. **הדמיון** מאונגוואר בעל המשנה הלכות העמיד משהו מטעמו באושן פארקו - רחוב מרכזי בברוקלין שבניו יורק, וספר את הרכבים, ובדק ומצא שלא עוברים שם שש מאות אלף ביום, וממילא זה כרמלית ומועיל עירוב, ואכן עשו שם עירוב. אך הרבה רבנים יצאו נגדו, אבל האדמו"ר היה חזק, וכשהיה באמריקה ביקרתי אצלו ודבר איתי על הנושא הזה, ואמרתי לו שכנראה אותו חסיד ספר את הרכבים אבל לא חישב כמה נמצאים בכל רכב, ובטנדר גדול נמצאים יותר, וקשה להאמין שלא עוברים שם שש מאות אלף בכל יום. ומכל מקום מרן זצ"ל בדיעבד סמך את ידו עליו והוציא מכתב שאפשר לסמוך על העירוב, בצירוף הבית אפרים והחזון איש, אחר שיש בזה סתירה במרן. היו כמה רבנים שלא רצו להקל, אך מרן זצ"ל אמר להם: תראו, יש הרבה יהודים ספרדים יראי שמים שלא מבינים הרבה בהלכה, והולכים בכיס עם מטפחת או כיפה או מפתחות - בלי המפתח של הרכב שהוא מוקצה - ונכשלים באיסור הוצאה, והעירוב הזה לדעת כמה פוסקים פותר להם את הבעיה, וכי לא איכפת לי מעם ישראל שיעשו עבירות!...

לפני כארבעים וחמש שנה ביקרתי עם מרן במקסיקו, ולא היה שם עירוב, והרב ראה בעיניו שאנשים באים עם כיפות בכיס, וסמוך לבית כנסת שמים את הכיפה על הראש, והם אנשים יראי שמים הקובעים עתים לתורה. אחד מהם ראיתי אותו ביום חול הולך עם קרחת בלי כיפה, וחשבתי שהוא לא דתי, אבל בכל בוקר היה מגיע לתפלה, ולאחר התפלה יושב וקורא חוק לישראל ולומד הלכה. כאן בארץ יודעים שמי שלובש כיפה משתייך למחנה שומרי המצוות, ומי שאין לו כיפה צריך לרחם עליו שיחזור בתשובה, אבל שם יש כאלה שלא מבינים את זה. ובמקומות שיש אנטישמיות לא הולכים עם כיפה על הראש, כי מפחדים מהגויים. השבוע שאלו אותי מפר"ז, שרוצים להסיר את המזוזות מבחוץ ולהכניס פנימה, כי מפחדים שיהיו היכן גרים יהודים. והסברתי להם מה צריך לעשות. על כל פנים כשמרן ראה את המכשול, קרא לגביר משה סבא ע"ה, ואמר לו: נכון יש לך כסף? תקנה הרבה כיפות, ותשים בתיבה בפתח בית הכנסת, ועוד תיבה למטפחות נייר, ותתלה פתק: לא לטלטל כיפות ומטפחות. גם ליום כיפור קנה להם נעלי כיפור שלא יצטרכו לטלטל. ולאחר כמה חדשים נגמרו הכיפות, שמו אותן בכיס... וקנה להם שוב.

צריך שתהיה אכפתיות מעם ישראל - כמו שדיבר הרב המקדים - כל ישראל ערבים זה לזה, וצריך להצטער בצערם של ישראל "עמו אנכי בצרה" (תהלים צ"א טו). הייתי במחנות הצבא, והרבה מהם אנשים דתיים יראי שמים, עם כיפות שחורות ולבנות, והלכתי לחזק אותם, לא הלכתי להצטלם, כמו שעושים אחרים מהר נון... ואמרתי איתם שמע ישראל, וגם אותם שאין להם כיפה שמו די או שיש על

אפשרות להדליק בפתח, כגון שחושש שהילדים ירצו ויפילו את החנוכיה, יניחנה על שלחנו. מרן זצ"ל כשהיה גר ברחוב אלקנה, היה מדליק בתוך הבית, על ארון קטן קרוב למרפסת, וכל מי שהיה עובר ברחוב היה רואה את הנרות. אבל כשהתגורר ברחוב ז'בוטינסקי, לא היה חלון הפונה לרשות הרבים, והדליק על השלחן בתוך הבית, ולא ליד הדלת, כי פחד שיפילו את החנוכיה. וזהו כדברי הגמרא (שבת כ"א) שמניחה על שלחנו ודיו.

מוסיף והולך

ה. בגמרא שבת (כ"א) אמרו, תנו רבנן, מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין מדליקים נר לכל אחד ואחד מבני הבית, והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים ביום הראשון מדליק שמונה, מכאן ואילך פוחת והולך, ביום השני מדליק שבעה נרות וכן הלאה, כנגד הימים הנכנסים, וגם כנגד פרי החג. ובית הלל אומרים ביום הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך, ביום השני מדליק שני נרות וכן הלאה, כנגד הימים היוצאים, וגם מטעם שמעלין בקודש ואין מורידין. כולם יודעים שהלכה כבית הלל³, חנוכה ראשי תיבות: ח' נרות והלכה כבית הלל⁴.

מחלוקת תוספות והרמב"ם

ו. נחלקו הראשונים בפירוש הסוגיא, לדעת התוספות (שם ד"ה והמהדרין) "המהדרין מן המהדרין" חוזר על עיקר הדין, שמצות חנוכה "נר איש וביתו", והוא מוסיף והולך, ביום הראשון נר אחד וביום האחרון שמונה נרות, ולא כל אחד מבני הבית ידליק, כדי שיהיה ניכר מספר הימים. אולם לדעת הרמב"ם (פ"ד מהלכות חנוכה ה"א ו"ב) "המהדרין מן המהדרין" מוסיפים על המהדרין, כלומר מוסיף והולך כנגד כל אחד מבני הבית, לפיכך אם היו בני הבית עשרה⁵, ביום

הראש וצעקו שמע ישראל, אבל הרוב היו דתיים עם כיפות, וגם אלו שאינם דתיים הרי הם עם ישראל! ובע"ה יוכלו לחזור בתשובה. וצריך להתפלל להצלחתם. כשהייתי אצל הטייסים, הם חזרו מהפצצה בעזה, ואמרתי להם: אתם מלמעלה ואנחנו מלמטה, אתם מפציצים מלמעלה, ואנחנו לומדים תורה ומתפללים מלמטה. התורה והתפלה זה מה שמגן על עם ישראל!

באחרונה ראיתי שחתנו הוציא ספר "פסקים ותשובות" על יורה דעה, באותה מתכונת של פסקי תשובות, ככולל שלנו שנמצא בבית הכנסת "אור חביב" בסנדוריה, לומדים בשר וחלב, והספר הזה לא זו משלחנם, ותענוג ממש לראות שנכנס לכל פרט. עולם ההלכה הוא גדול בלי סוף, ובי"ה הם מגלים את עולם ההלכה לציבור הרחב, וכולם - אשכנזים וספרדים - יכולים להשתמש בספריו, כי הוא מזכיר הכל. יהי רצון שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה, ויעשה עוד כהנה וכהנה.² לגבי נרות שבת, האשכנזים מקילים להדליק יחד בלובי על מגש, כי למנהגם מברכים על תוספת אורה, אבל מרן השלחן ערוך (סימן רס"ג סעיף ה) כתב להדיא שיש בזה ספק, ורק האשה הראשונה שבאה ללובי יכולה להדליק, אבל כל השאר אם יברכו שם יעשו ברכה לבטלה, ולכן כל אחת תדליק מנורה חשמלית בחדרה. היום מוכרים שני נרות הפועלות על בטריה - ואפילו יש להם חוט להט - בצורת נרות שבת, ואחר כמה זמן הבטריה נגמרת, ובאו והראו לי את זה ונתתי להם המלצה, כי בדיעבד מברכים גם על אור חשמלי. ואם אין, ידליקו מנורת לד, ואף שזה חס קצת אבל אין זה אש ממש, אלא מצאו אבני בזלת של הר געש והקיפו אותן זרם והאיר, אבל רק על אבנים טובות והלומים שמחזירים אור לא תיקנו ברכה [כמו שכתב הלק"ט], מה שאין כן חשמל או לד, כיון שמאירים בפני עצמם אפשר לברך עליהם. ואם לו ברירה והוא נמצא בשבת במלון, יכבה בער"ש את החשמל ויברך "להדליק נר של שבת" וידליק את המנורה. ואם קשה לו להירדם עם אור החשמל, יכול להדליק את אור החשמל של השיטותים, ויפתח את הדלת, ויברך בחוץ וידליק, והאור משפיע על החדר, וכשהולך לישון יסגור את הדלת. פעם היינו עם מרן באמריקה, והרבנית ע"ה היה לה קשה להירדם וביקשה שלא יהיה אור חשמל בחדר, אבל הרב רוצה ללמוד, מה יעשה? ומצד שני צריך להתחשב בה, "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט יח). ובאותה דירה בתוך הארון הבגדים היה פלורסנט, והרב הזיז את הבגדים וכל הלילה ישב בתוך הארון עם ספר ולמד שם...

³ פעם באו חסידי חב"ד להדליק נרות חנוכה אצל נשיא ארה"ב קרט, הוא לא יהודי, אבל רצו לעשות פרסום הנס, כמו שהם מוציאים רכבים וכותבים למעלה "היכוננו לביאת המשיח"... וכיון שהיה זה ביום הראשון, הדליקו נר אחד, והוא שאל אותם: למה רק אחד? לקח את הנר והדליק את כל הנרות. עשה כמו בית שמאי...⁴ יש אומרים בבדיחותא חנוכה ראשי תיבות: חופש נעשה ונלך כולנו הביתה... ועושים את חנוכה כאילו הם ימים של חופש, חבל, דוקא בימים הללו שהיוונים רצו להשיחם תורתך צריך להרבות בלימוד בתורה.

⁵ ב"ה אצלנו החרדים לדבר ה' יש מינימום עשרה ילדים, וכמו שהיו למרן 12 ילדים, אדם לא יסתפק בילד וכלב, זו לא דרך התורה שלנו. וחשוב לעודד את הילודה. פעם אחד מראשי הממשלה - אסור לומר את שמו ליד ארון הקודש... - היה נותן צ'ק למי שיש לו עשרה ילדים, ומרן קיבל את זה, אבל כבר נגמר הכסף...

הראשון ידליק עשרה נרות וביום השמיני ידליק שמונים נרות. מנהג הספרדים כדעת התוספות, שרק בעל הבית מדליק נרות חנוכה, כמו שכתב בשלחן ערוך (סימן תרע"א ע"פ ב). וכך מנהגינו. והאשכנזים נוהגים כמו שכתב הרמ"א כדעת הרמב"ם, שכל אחד מבני הבית מדליק נרות חנוכה, חוץ מהבנות.

בל תשחית

ז. יש מי שכתב שספרדי שנותן לכל בני הבית להדליק חנוכה עובר על בל תשחית. אבל זה דקדוקי עניות, כמה כבר עולה השמן, ובפרט שהוא מתכוין לפרסום הנס, ויש לזה פנים בהלכה. אולי אותו מחבר כתב כך כדי שייבנו שלא צריך להחמיר, ויש לעשות כמו המנהג שלנו, וכדברי השלחן ערוך, "ויגבה לבו בדרכי ה'". ואם יש לו ילד קטן שהביא חנוכה מהגן ורוצה להדליק בחדר שלו, ישמור שלא תהיה סכנה, ויתן לו שידליק.

כל כבודה בת מלך פנימה

ח. האשה לא מדליקה נר חנוכה, כי אשתו כגופו, וגם אצל האשכנזים הבנות מעל גיל שתיים עשרה אינן מדליקות, אף שחייבות במצוות, וידוע שגם הנשים חייבות בנר חנוכה, מפני שהיו באותו הנס (מגילה ד, ו) ומסביר החתם סופר (שבת כא), שהרי עיקר הדלקת נר חנוכה תיקנו שידליקו בפתח הבית מבחוץ, ואם כן איך הבת תצא החוצה ותעמוד במדרכה, "כל כבודה בת מלך פנימה". תראו איזו צניעות היתה בעם ישראל! מי חשב שבשעה אחת עשרה בלילה בנות יסתובבו ברחוב. וכדאי שיראו להן את דברי החתם סופר הללו, שלמרות שנשים חייבות בנר חנוכה, כאשר בעל הבית מדליק אינן יוצאות ומדליקות, כי לענת ערב האשה צריכה להיות בתוך הבית. ואף שכיום מדליקים בתוך הבית, מכל מקום עיקר התקנה היתה להדליק בחוץ, ואין זה ראוי שאשה תהיה בחוץ בלילה.

מנהג בני ספרד

ט. בא ה"ז (סימן תרע"א סק"א) ותמה, הלא בדרך כלל הספרדים נוהגים כהוראות הרמב"ם שהיה מרא דאתרא בארץ ישראל ובארצות המזרח, וכמו שכתב מרן הבית יוסף באבקת רוכל (סי' יב) ובעוד מקומות, ולגבי נר חנוכה, הספרדים עושים כדעת התוספות שהיו בצרפת, ואילו האשכנזים נהגו כדברי הרמב"ם. זה דבר שלא מצוי. אבל החמד משה (סק"א) והגאון רבי שלמה הכהן מוילנא בעל חשק שלמה - הביאו הש"י חמד (מגילת חנוכה אות ט סק"ד) - התפללו על ה"ז, שהרי הרמב"ם עצמו (שם הלכה א) המשיך וכתב: מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקים נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפים והולכים נר בכל לילה ולילה, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד. עכ"ל. נמצא שגם הרמב"ם מודה שכך

⁶ כשאנחנו כותבים הלכות, תמיד מקפידים לכתוב מה לפי הספרדים ומה לפי האשכנזים, לא בכל דבר יש הבדל, כולם מודים שאסור להדליק חשמל בשבת... אבל במחלוקות מרן - האשכנזים קוראים לו 'המחבר' - והרמ"א, הספרדים עושים כדעת מרן והאשכנזים כדעת הרמ"א. ביום חמישי בא אלי רב גדול אחד אשכנזי, עם בנו שעושה בר מצוה, ונתתי לו במתנה ילקוט יוסף חנוכה, והאבא תמה שהרי ילקוט יוסף זה לספרדים... אבל אמרתי לו שילמד בזה, כי בכל הלכה אם יש הבדל אני כותב, לספרדים כך ולאשכנזים כך, ואם יש הלכה בלי חילוק, תדע שכך ההלכה בין לאשכנזים ובין לספרדים. וביקשתי מחותן הבר מצוה: תרשה גם לאבא שלך לעיין בזה, כי גם הוא צריך ללמוד בילקוט יוסף...

⁷ מעיקר הדין יוצאים ידי חובה בנר אחד בלבד בכל יום, ואיפה ראינו בדברים אחרים שכל כך מקפידים על הידור? אבל זה מיוחד בחנוכה שאנחנו רוצים לפרסם את הנס.

⁸ מזדמן לי לעלות לתורה בכל מיני מקומות, ולפעמים אני רואה כתב חרטומי מצרים... ה' ירחם. אדם שקונה ספר תורה ותורם לבית כנסת, צריך שיחפש סופר טוב שיש לו כתב יפה, ונכון שגם כתב עקום יכול להיות כשר, אבל עושים שרטוט שיהיה כתב ישר. הרב הראשי הצבאי הראה לי שיש להם הרבה ספרי תורה מהודרים. חייל שנמצא בעזה ואין לו ספר תורה, יגיד לרב הצבאי שאני אמרתי שיש לו בחדר הרבה ספרי תורה, ויתן להם... וישמרו על הספר תורה. מצוה על כל איש מישראל לכתוב ספר תורה (ש"ע י"ד ר"ס ע"ג), זה חשוב, אבל שיחפש סופר שיש לו כתיבה נאה, ועדיף שהקלף לא יהיה משוח, למרות שיותר קל לכתוב על קלף משוח בסיד, תנסו ותראו, אבל יש מחלוקת הפוסקים האם ספר תורה כזה כשר, ודנו אם יש לומר בזה כל לנאותו אינו חוצץ, ולהלכה מברכים על ספר תורה משוח (כמ"ש מהר"ם שיק), אבל לכתחילה צריך שיהיה הקלף לא משוח (י"ח ד"ו ס"י"ג, ילקוט סימן כג"ג ס"ב).

וכל עדה תכתוב לפי המסורת שלה, והספרדים יכתבו את האות צ' עם י' הפוכה, כפי המסורת שלנו. כשהייתי בג'ברלטר - זה אי בכדור הארץ... - הראו לי ספר

מנהג בני ספרד. וגם המאירי והריטב"א (שבת כא), הכלבו (סימן מד) ורבינו ירוחם (נ"ט ח"א דס"א ע"ג), העידו שהמנהג כדברי התוספות שרק בעל הבית מדליק, ואנחנו עושים כמו המנהג.

למה הרמ"א שינה

י. הרמ"א כתב שכל אחד מבני הבית ידליק, ואם תשימו לב, אין זה בדיוק כדברי הרמב"ם, כי הרמב"ם כתב שבעל הבית מדליק כנגד כולם, מביא מחשבון ומחשב כמה צריך... אבל הרמ"א כתב שכל אחד מדליק בעצמו, ועמדו על כך האחרונים למה שינה מדברי הרמב"ם. וביארו שהרמב"ם דיבר על זמנם שהיו מדליקים בפתח הבית מבחוץ, וקשה שכולם יעמדו וידליקו בפתח, אבל היום מדליקים בתוך הבית, ואפילו שכיום אין סכנה, וב"ה עדיין לא עשו על זה בג"ץ... כותב העיסור (ח"ב הלכות חנוכה דף ק"ד ע"ב) הואיל ונהגו נהגו, ומומשיכים את המנהג להדליק בבית על שלחנו, כי עיקר התקנה היתה פרסום הנס בכל בית ובית, ולא דוקא ברשות הרבים. גם המאירי (שבת כא) כותב שמדליקים בתוך הבית גם כיום. עוד הסבירו שכיום יש חשש דומה לשעת הסכנה, שייגבנו את החנוכה מכסף שקיבל מאבות אבותיו וכדומה. ולכן כל אחד ואחד יכול להדליק לעצמו בפניה אחרת מפינות הבית. על כל פנים מנהג בני אשכנזי שכל בני הבית הגברים מדליקים נר חנוכה.⁶

האם נרות הידור חלק מהמצוה

יא. אולם מנהג הספרדים שבעל הבית מדליק בשביל כל בני המשפחה, ביום הראשון נר אחד, ביום השני שני נרות, וכן על זה הדרך, ויכול לתת לקטן שידליק את השמש, כי אינו מכלל נרות המצוה. ומה הדין לתת לקטן להדליק את נרות הידור? (ראה ילקוט חנוכה ע"ג שפ) לכאורה זה תלוי בחקירה יפה, האם הוספת הנרות כמספר הימים שהיא בגדר "מהדרין מן המהדרין", נחשבת כחלק מהמצוה ממש, או נחשבת כנוי מצוה, וכמו אדם שבונה סוכה וקונה קישוטים נדלקים ונכבים - ולא יסתפק בשרשרת שעשו הילדים... - שעיקר המצוה היא הסכך והדפנות, ומה ששמים סדינים וקישוטים זה לא חלק מהמצוה, אלא כמו שאמרנו (שבת קל"ג): "זה אלי ואנוהו" - התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה - בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן.⁸ [ורש"י ביומא ע"ג]. כותב שהיו מביאים ס"ת לבית המקדש "להראות חזונו לרבים". להרמב"ם ביום השמיני אם היו בני הבית עשרה, מדליקין שמונים נרות, אף שלא ניכר איזה יום זה, לא איכפת לנו, כי זה חלק מהמצוה, לא צריך שיהיה ניכר איזה יום זה. אבל להתוס' זה תוספת על המצוה, וצריך שיהיה נראה וניכר איזה יום זה! את החקירה הזו הזכרנו בילקוט יוסף על חנוכה (ע"פ תלו, ובקו' אחרון סי' א ע"פ תלו), והבאנו בה 10 נפקא מינה! כי חקירה בלי נפקא מינה, אין בה טעם, ותשמעו מה נפקא מינה בחקירה זו.

תורה לפני כשבע מאות שנה, וכשאני רואה ספר תורה עתיק מעניין אותי איך כתבו את האות צ', וראיתי שכתבו צ' עם י' הפוכה. מדהים! החזון איש (סנהדרין, בילקוטים סימן נ"ד) בהתחלה פקפק בזה ופסל את ספרי התורה שלנו, ואמר שאסור לברך עליהם, וכשאמרנו לו שהרב שדה הארץ (ח"ג סימן יח) - שהיה לפני כ-260 שנה אב"ד בירושלים - מתיר, אמר: אני לא יודע מי זה שדה הארץ. אחר כך הראו לו שהחתם סופר (י"ח ד"ד סימן רס"ו) מכשיר לכתחילה. שמעתי שרבי חיים קנייבסקי סירב לברך על ספר תורה שלנו הספרדים, אבל למה, זו מסורת אבותינו בידינו! לכן אדם שתורם ספר תורה לבית כנסת, ידאג שיהיה בכתב ספרדי, ובקלף לא משוח, כדי שיהיה הכי מהודר שיש.

דרך אגב, מי שקרה לו מקרה, וקרוב משפחה שלו נהרג במלחמה או באיזה פיגוע, וכן אם נפטרו אביו או אמו, ורוצה לתרום לעילוי נשמתם, לא חייב לתרום דוקא ספר תורה, למרות שזה מפתה את האנשים, עושים הכנסת ספר תורה ויש שירים... אבל יותר חשוב לקנות ספרי הלכה, ולכן עדיף שיקנה לבית הכנסת את כל השלחן ערוך, חזון עובדיה, ילקוט יוסף, פסקי תשובות... ומה שילמדו הציבור זה יותר חשוב מתרומת ספר תורה, שכבר יש כמה ספרים בארון הקודש. בליל ששי הייתי בבית כנסת בגבעת המבחר, ועשו שם פתיחת ההיכל להתפלל על החיילים, והיו למעלה מעשרה ספרים, וכי קוראים בכלם?! לכן אנחנו מייעצים שעדיף יותר לתרום ספרי קודש שילמדו בהם.

צריך להקפיד שגם הסופר יהיה ירא שמים, ולא שומע שירים וכותב ספר תורה... לפני כששים שנה ביישיבה קטנה שלמדנו, אחד הבחורים היה כותב מזוזות, מסכנים הספרדים האבא בקושי גומר את החודש, והיה צריך דמי כ"ס, לכן היה כותב מזוזות וברקע היה שומע שירים. חכם שלום זצ"ל עבר ליד החדר שלו ושמע שירים, וכעס, פתח את הדלת ונכנס לחדר. ההוא מסכן נבהל, ראה את חכם שלום במלוא הדרו... אמר לו: מה זה, אתה כותב מזוזות, ובמקום לחשוב על קדושה אתה שומע שירים?! צריך לחפש סופר ירא שמים, שבכל מקום יכוין לקדושת השם, ובדיעבד סומכים על ספר האשכול (ח"ב הל' ס"ח סי' י"ג) שאם חשב בהתחלה לשם קדושת השמות כשר.

שנה לברך בהתחלה

יב. מה יהיה הדין במי שהתחיל להדליק נרות חנוכה מהיום השני והלאה, ומרוב התרגשות שחכ לברך, אבל כבר הדליק את נר החיוב, ונשאר לו להדליק את נרות ההידור, האם יכול לברך, שהרי בכל המצוות מברך ועובר לעשייתן (פסחים א), וכך כתב מהרי"ל - העתיקו הרמ"א (סימן תרע"ב) להלכה - שאת כל שלשת הברכות, 'להדליק', 'שעשה נסים', ו'שהחיינו', יברך קודם שיתחיל להדליק. שהחיינו מברך רק ביום הראשון, אלא אם כן היה בשבי, ולא הדליק ביום הראשון, וחזר ביום השני או בשאר הימים, שביום שמדליק מברך שהחיינו. וכן אם היה בחול, או באינה, בפעם הראשונה שמדליק מברך שהחיינו. ובאופן כללי אין להתעסק בשום דבר באמצע הברכה, ולכתחלה גם בברכות דרבנן, ולא רק בברכת המזון. והשאלה האם נרות ההידור הם ככל הידורי המצוות, ואחר שהדליק את נר החיוב, נחשב שסיים את המצוה, והפסיד את הברכה, כי ברכות לא מעכבות את המצוות וכמו שכתב האבודרהם (עמ' רמ"ב) על פי דברי הרמב"ם (פ"ז מהל' תמידין ומוספין הכ"ה), או שנאמר שחכמים שתיקנו את נרות ההידור, קבעו שהם יהיו חלק מהמצוה, ומשום פרסומי ניסא כולו חדא מצוה נינהו, ואם כן יכול לברך על שאר הנרות.

לא גרע מדין הרואה

יג. הגאון רבי עקיבא איגר בתשובה (מהדו"ת סי' יג) דן בזה, וכתב שברכת שעשה נסים ושהחיינו ביום הראשון אפשר לברך אפילו אחר שסיים להדליק, דלא גרע מדין הרואה נר חנוכה, שאם לא מדליקים עליו בבית ולא עתיד להדליק בעצמו באותו לילה, כגון שהוא בטיסה ליפן - מי שאוהב מצוה יחשוב: איך אטוס בזמן זה ואפסיד מצוות נר חנוכה?! - ובמטוס לא מרשים להדליק, ואם ידליק ישימו לו אזיקים כי זה מסכן את כולם, ואין פתרון להדליק במטוס. היום הוציאו חנוכה חשמלית, וממש נראה כמו אש מרצדת, אבל נר חשמלי מועיל רק בנרות שבת ולא בחנוכה, כי צריך דומיא דמנורת בית המקדש שהיתה עם שמן ופתילות. ומה שחב"ד מדליקים חנוכה חשמלית על המכונית, זה הידור בפרסום הנס, אבל לא יוצאים בזה ידי חובה. ולכן כאשר ינחתו אם יראה נרות חנוכה, יברך על הראיה "שעשה נסים", וביום הראשון גם "שהחיינו", אבל לא יברך "להדליק", כי הוא לא מדליק בעצמו. ולכן כתב רבי עקיבא איגר, שגם מי שסיים להדליק ונזכר שלא בירך, יברך שעשה נסים ושהחיינו. וגם לשיטת השלחן ערוך (סימן תרע"ב סעיף א) שאם אשתו מדליקה עליו לא יברך על הראיה, שכיון שיוצא בהדלקתה נחשב כאילו הדליק בעצמו, ודלא כחב"ח (סו). מכל מקום היכן שהדליק ולא בירך, לא גרע ממי שאינו מדליק שמברך על הראיה. וכל שכן כשלא גמר להדליק את נרות ההידור, שיברך על הנסים ושהחיינו.

ראיה מהידור אחר

יד. השאלה האם יכול לברך גם "להדליק נר חנוכה", וכאמור זה תלוי האם נרות ההידור חלק מהמצוה, ואז נחשב שלא גמר את המצוה ויכול לברך, או שאחר שהדליק את נר החיוב נחשב שגמר את המצוה ושוב לא יברך. וכתב רבי עקיבא איגר, שלכאורה יש ראיה שמברכים על הידור, ממנהג בני אשכנז שכל בני הבית מברכים ומדליקים, אף שמהדין יוצאים ידי חובה בהדלקת נר איש וביתו. אבל דחה על פי דברי המגן אברהם (סי' תרע"ב סעיף ט), ששם כיון שרצון כל אחד להיות מהמהדרים ולא לצאת מבעל הבית, ממילא מחוייב מדינא לברך ולהדליק, אבל כאן אחר שהדליק נר אחד כבר יצא מעיקר הדין, ואיך יברך על שאר הנרות.

מחלוקת הפרי חדש והאליה רבה

טו. רבי עקיבא איגר הביא מה שכתב הפרי חדש (סימן תרע"ב סעיף ב), שנשאל לגבי אדם שהתבלבל, וביום השביעי הדליק ששה נרות, ושר "מעוז צור ישועתי" וישב לאכול סופגניה, זכר לשמן שנמצא בבית המקדש, ובאמצע הגיע שכן ואמר: איזו חנוכה יפה... אבל למה הדלקת רק ששה נרות, היום צריכים להדליק שבעה! ורוצה להוסיף עוד נר, אבל כתב הפרי חדש, שכיון שמצוות חנוכה נר איש וביתו, ושאר הנרות הם רק משום הידור, לא יברך על הדלקתו.

⁹ לכן אם הדליקה נרות עשרים דקות לפני השקיעה ועבר ילד קטן והסוודר שלו נתפס בנרות ונפלו, גם היום שיש חשמל, עדיין קיימת תקנת חכמים להדליק נרות, ואם קיבלה שבת ולא יכולה שוב להדליק, ויש מישהו מבני הבית שלא קיבל שבת - שהרי האשה לא גוררת אחריה את הבעל ובני הבית - שידליק עד סמוך לשקיעה (עי' ילקו"י שבת א' ח"ב עמ' מ).

ואולם האליה רבה (ס"ס תער"ב) חלק וסבר שיש לברך על נרות ההידור. ונראה שחולקים בחקירה שהזכרנו, האם נרות ההידור נחשבים חלק מהמצוה או לא.

צירוף ספרות

טז. על כל פנים אומר רבי עקיבא איגר שיש עוד סברא לברך, כי בהדלקת נר חנוכה אינו מסיים את המצוה בגמר ההדלקה, אלא יש שיהיו למצוה זו, שצריך שגם חנוכה ידלק חצי שעה, ורק אם הדליק באופן שיכול לדלוק חצי שעה, ככתה אין זקוק לה. ויש אומרים שבכל מצוה שיש בה שיהיו מברכים כל אותו הזמן, משום שלום בית, שלא יתקל בכסא ויצעק על אשתו... ואף שאין הלכה כדבריהם, יש לצרף מה שיש אומרים שעל כל המצוות אם לא בירך לפניו יברך לאחריו, ודברי הגמרא בפסחים שמברך ועובר לעשייתן זה רק לכתחילה אבל לא לעיובא. ואף שהרמב"ם (פ"ג מאישות הכ"ה) כתב מפורש שאין לברך אחר עשיית המצוה, מכל מקום כאן יש שלשה ספקות, שזאת כדעת האליה רבה שנרות ההידור הם חלק מהמצוה ויכול לברך, ושזאת במצוות שיש שיהיו בזמן המצוה יכול לברך, ושזאת מה שמברכים לפני המצוה זה לכתחילה, ובדיעבד אף לאחר המצוה יכול לברך, ובצירוף כל זה נראה שיוכל לברך. לכן להלכה כל עוד לא גמר להדליק את נרות ההידור, יכול לברך את כל הברכות. יש בזה אריכות בילקוט יוסף (עמ' תל והלאה), ומי רוצה יעיין שם.

שיחוי במצות הדלקת נרות שבת

יז. כידוע שהאשכנזים נוהגים לברך על נר שבת אחר ההדלקה, ומכסים את העיניים עם הידיים, שיראה כאילו עובר לעשייתן, והם נוהגים על פי דברי מהרי"ו (סי' כ"ט) והרמ"א (סימן רס"ג סעיף ה), והטעם שלהם כי עיקר מצוות נר שבת היא ליהנות מהאור בליל שבת, ויש שיהיו בקיום המצוה, לכן מברכים אחר מעשה ההדלקה. אבל אנחנו הספרדים מברכים לפני ההדלקה, ויש שטענו שגם הספרדים נוהגים שלא כדעת השלחן ערוך לגבי נר שבת, כי יש שיהיו בקיום מצוה זו, ובוה הסבירו את הברכה איש חי (פרשת נח אות ח) שנטה מדרכו של השלחן ערוך וכתב שמברכים אחר ההדלקה.

אילו ידעו דברי שבולי הלקט

יח. אולם כיום כל הספרדים נוהגים כדעת מרן השלחן ערוך לברך קודם ההדלקה, ויש לדייק בדברי מרן החיד"א במחזיק ברכה (סי' רס"ג ס"ק ד) שכתב: ואם כן תיסיג לן להחמיר בשבת, אבל ביום טוב לא יש טעם כלל, וצריך לברך מקודם. ע"כ. רואים שהחיד"א קרא "חומרא" לברכה אחר ההדלקה. אבל נעלם ממנו שבלי הלקט הארוך (בהל' הדלקת נרות אות נט) - תמיד נדפס בקיצור, אך לפני כמה עשרות שנים נדפס שבולי הלקט הארוך, ובהתחלה היה בסטנסיל והיום הדפיסו יפה - שמבואר בדבריו שאשה שמדליקה נרות שבת ומברכת לאחר ההדלקה, עושה ברכה לבטלה [א.ה. ע"ע יביע אומר ח"י חאו"ח סי' כא אות ד]. ואילו החיד"א והבן איש חי היו רואים כך, היו מסכימים שאין זו חומרא אלא קולא. וכפי שאמרנו לפני כן (הע"ו) לגבי ברכת אשר יצר, שהחיד"א והבן איש חי לא ראו מה שכתב הנימוקי יוסף - שלא היה בדפוס - ואילו היו רואים לא היו חולקים על ראשון. וכן כתב מהרי"ק (שו"ש צד) - הביאו להלכה הרמ"א (חול"מ סי' כה סעיף א) - שאחרון שכתב איזו הלכה ונעלם ממנו דברי ראשון, אנתנו אומרים, אילו היה רואה את דברי הראשון לא היה חולק עליו, כי אין כוח לאף אחרון - יהיה מה שיהיה, חסיד, ליטאי או ספרדי... - לחלוק על ראשונים. לכן ספרדיות שטוענות ומברכות אחר ההדלקה צריכות לשנות מנהגן, וכמו שעשה מרן זצ"ל (יביע אומר ח"ב או"ח סי' טז, ח"ו או"ח סי' מ"א, ח"ט או"ח סי' ק"א אות כב, ח"י או"ח סי' כ"א, יחזקאל דעת ח"ב סי' ל"ג, ח"ו סי' מ"ו, חזו"ע שבת א' עמ' קסה) לפני ששים שנה, שאז כמעט כל הספרדיות היו עושות כמו הרמ"א, וחזיק את דעת מרן הבית יוסף¹⁰ (סימן רס"ג), ולא היה לו קל, היו עיראקים עקשנים שלא היו מוכנים לשמוע, וכמה צרות עשו לו, וממש דרפו אותו הספרדים... אבל לבסוף הצליח, והיום כמעט כל הספרדים עושים כדעת הבית יוסף ומברכים ואחר כך מדליקים, שכן דעת כשלישים ראשונים כמוזאב בילקוט יוסף (שבת א' ח"ב סי' רס"ג, רוקנטרס אחרון סי' ב ענ"ב א), וככל המצוות שמברך עליהן עובר לעשייתן. - עבר הגהת מרן הראש"ל שליט"א -

¹⁰ הגאון רבי איסר זלמן מלצר כשהגיע לארץ אמר לאשתו ולבנותיו: מאכן ולהבא נעשה כדעת מרן השלחן ערוך שהוא המרא דאתרא בארץ ישראל, וקודם נברך ואחר כך נדליק. כך אמר למרות שהיה אשכנזי, וכל שכן שאנחנו הספרדים צריכים לעשות כדעת השלחן ערוך.